

Bende Aly

Category: Kitapcy,Sözler,Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 22 января, 2025

Bende Aly

BENDE ALY

Bende Alynyň durmuşy barada hiç hili maglumat ýok diýen ýalydyr. Ujypsyzja bolan maglumata görä, ol Gyzyletregiň Garadegiš, Teňli, Gudri diýen obalarynda ýaşapdyr. Şahyryň haçan dünýä inip, näwagt aradan çykanlygy hem belli däl. Onun hakyky ady Anna Aly bolup, Bende Aly onuň edebi lakamydyr. Bende Aly öz ömrüni çarwaçylyk bilen ötüripdir. Muny şahyryň "Çarwanyň günü gurasyn" diýen şygryndan jem görmek bolýar. Ol öz maşgalasyna azyk satyn almak üçin Gürgene gidýär. Gürgende oturýanlar şahyrdan çarwanyň ýagdaýyny soraýarlar. Anna olara ýokarky şygry bilen jogap beripdir. Şahyryň birnäçe goşgusyny 1927-nji ýylда Gyzyletrek raýonynyň Baýathajy obasyndaky mekdebiň mugallymy Allamyrat Gulmämmedow ýazyp alypdyr. Ol şol ýazgysynda Anna Aly mundan elli ýyl ozal ýaşap geçen diýip belläpdir. Bende Aly sowatsyzlygy zerarly, öz şygylaryny ýazyp bilmändir. Onuň halkyň dilinden ýazylyp alınan şygry bolsa baş sany. Ol şygylar TYA-nyň golýazmalar fondunda sakanylýar.[1]

Bende Alynyň bize gelip ýeten eserleriniň mukdary juda az bolany üçin, şahyryň döredijilik ugry, işläñ temalary hakda doly pikir ýöretmek kyn. Onuň bize gelip ýeten eserleri söýgi we durmuşy temada döredilipdir.

Bende Alynyň söýgi lirikasynyň çepercılıigi hiç neneň bolmasada, onuň estetiki lezzeti şeýle güýçli däl. Taryplanýan şahsyýet umumy sözler arkaly wasp edilip, onuň hakyky sypaty göz öňüne aýdyň gelip bilmeýär:

Bakjanyň çuň bagybany saklawda gaýym sen gelin,
Batynyň öldür meni keýmirli ýaýym sen gelin,

Huplaryň hup zadasy – çeşmi humarym sen gelin,
Hak saňa salmyş nazar, Merýemge taýym sen gelin.[2]

Şu getirilen bendiň birinji setiriniň manysy hem düşnüsiz, ol diňe kapyáa üçin getirilipdir. Emma şahyr käwagt öz eserlerine özboluşlylyk girizmeklige hem ymtylipdyr. Ine, şu özboluşlylyk girizmäge ymtylan ýerinde hem şahyryň duýgusy ýüze çykypdyr:

Çeşmime röwşen beren, ýüz derde derman totyáa,
Gözleriň jan algyjydyr, saçlaryň sünbül syáa,
Bende Aly boldy menşur, ýary saklapdyr haýa,
Ahyry etgen jynun sen, şeýle zadym sen gelin.[3]

Bendiň üçünji setirinden görnüşi ýaly, şahyr aşyklyk zerařly özünüň ile gürrüň bolandygyny aýdýar. Magşuk weli edepli, haýaly bolup, ol halk içinde abraý gazanýar. Emma şu tarypyny edýän bendimiziň hem çeperçiligine kössi degýän, ýerine düşmedik "sen şeýle zadym" ýaly umumy sözler bar.

Bende Alynyň halk arasyňa giň ýaýran çeperçilik taýyndan oňat şygyrlarynyň biri-de durmuş temadaky "Garasar bilen aýdyşyk" goşgusydyr. Şygyrda hakyky durmuş görkezilip, waka dogry suratlandyrylypdyr. Onuň dialog üsti bilen berilmegi has hem şowly çykypdyr. Eger şahyr pikiri diňe öz adyndan beren bolsa, eserde şeýle güýi konflikt döremezdi we gahrymanlaryň häsiýeti açylmazdy.

"Ujal-ujal gözlediň ençe dänämi iýdiň". Bu ýerde daýhan garasara öz algysyny subut edýär we oňa günä yükleyär. Emma garasar daýhana ýone ýerden ýalbarmaýar. Ol hem özünüň günäsizdigini beýan edýär we daýhany töhmetçi hasaplaýar:

Alyp iýsem dänäňi, zäher bolsun janyma,
Zerre bolsa ýazygym, öldür razy ganyma,
Ynanmaz sen sözüme, aýandyň Subhanyma,
Ýaman atga galmagyl, goýber meni, adamzat.[4]

Esere gatnaşýan gahrymanlardan daýhan öz ekinine bolan guwanjyny beýan edýär we şol guwanjyna garasaryň şikesst ýetirendigini aýdýar:

Niçe kowdum gitmediň, gelip gonduň ekine,
Aýrylmadyň üstümden, goýganyň barmy mende.[5]

Eser boýdan-başa dialog bilen berilýär. Sözleriň ýerbe-ýer getirilmegi, pikiriň yzygiderliliği, artykmaç epizodlaryň, detallaryň bolmazlygy şygryň çeperçiligine ýardam beripdir we şahyryň gahrymanlaryň suratyny dogry çekip bilmegine getiripdir. Bende Aly bu eserini durmuşa uzak wagtlap syn etmeklik bilen, liriki oýlanma esasynda döredipdir. Şol oýlanma arkaly hem okyjyda durmuşa bolan estetiki lezzeti oýarmak isläpdir. Durmuş öz bolsunda dogry beýan edilende, ol okyjyda estetiki lezzeti oýandyryp bilyär. Ine, şahyr şu maksady hem göz öñünde tutupdyr. Emma şygrynda dialektika hem ýüze çykman durmandyr.

Halk arasında ýörgünlü aýdym edilip aýdylýan "Gyzyl gül" atly şygyr gem Bende Alynyňkydyr diýlen pikir bar. Şygryň soňy bolsa Gulbende ady bilen tamamlanýar. Emma bu şygry Bende Aly şahyra bermeklige doly esas ýok.

[1] Inw. 43, 642, 81, 369, 931, 825, 1902, 1749, 267.

[2] Inw. 642, F. 81.

[3] Şol ýerde.

[4] Inw. 81.

[5] Şol ýerde.

A.Nurýagdyýew.

Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly